

Ana Makišova¹
Odsek za slovakistiku
Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu
Primljeno: 30. 6. 2016.
Prihvaćeno: 8. 11. 2016.

doi: 10.19090/gff.2016.1.201-214
UDK 811.162.4'246.2(497.113)
Pregledni naučni rad

LEXIKÁLNE INTERFERENČNÉ PRVKY VO VOJVODINSKEJ SLOVENČINE²

Predmetom výskumu sú prejavy vojvodinských Slovákov (písané a hovorené). Slovenčina vo vojvodinskom prostredí sa dennodenne dostáva do kontaktu so srbčinou, čo značne vplyva na vyjadrovanie. Zvlášť je to výrazné u používateľov mladšej populácie, hlavne keď ide o súčasné trendy, nové pomenovania, ktoré sa preberajú zo srbčiny. Kontakt vojvodinskej slovenčiny so srbčinou je prirodzený a nevyhnutný. Vojvodinskí Slováci ovládajú oba jazykové systémy (slovenčinu a srbčinu) dostatočne pre každodenné používanie. Žijeme v bilingválnom prostredí, na dorozumievanie okrem slovenčiny používame aj srbčinu, ktorá ovplyvňuje naše vyjadrovanie. Pod vplyvom srbského jazyka použité lexémy často nadobúdajú inú podobu, nespisovnú a paralelne nastáva posun aj v sémantike (pridať – odovzdať; vypraviť – opraviť; Slováčka – Slovenka; nastaviť – pokračovať a pod).

Kľúčové slová: Slovenský jazyk, srbský jazyk, bilingvizmus, kalk, medzijazykové homonymá, sémantika.

Žijeme vo Vojvodine, na území obývanom rozličnými národnosťami, na priestore, kde sa slovenčina ako menšinový jazyk dostáva do priameho kontaktu najmä so srbčinou ale aj s inými jazykmi (maďarčinou, rusínčinou, rumunčinou...). Slovenské jazykové spoločenstvo vo Vojvodine si zachováva svoju identitu vyše 260 rokov. Za uplynulé roky spolunažívania s inými národmi a národnosťami na týchto priestoroch môžeme konštatovať, že vojvodinskí Slováci sú bilingvistami. Práve bilingvizmus, resp. multilingvizmus je charakteristický pre Vojvodinu.

Pri jazykových výskumoch srbského a slovenského jazyka sa v prvom rade venuje pozornosť vplyvu srbského jazyka na slovenský, čo je pochopiteľné, keďže je srbčina väčšinový jazyk. Vojvodinskí Slováci si za svoj jazykový štandard vzali spisovnú slovenčinu, aká sa používa na Slovensku, používajú ju najmä v školách, vo verejných prejavoch, v televízii a v rozhlase, v novinách, časopisoch. V súkromnom, v rodinnom okruhu, vojvodinskí Slováci používajú nárečie, v ktorom sa čoraz častejšie vyskytujú srbské slová, resp. kalky. Vplyv srbského jazyka na jazyk vojvodinských Slovákov sa stále stupňuje. Môžeme to odôvodniť aj tým, že žijeme teritorálne vzdialení od krajiny, kde sa len slovenský jazyk používa na

¹ makisova.anna@gmail.com

² Príspevok vznikol v rámci projektu č. 178017 *Diskurzy menšinových jazykov, literatúr a kultúr v juhovýchodnej a strednej Európe*, ktorý financuje Ministerstvo školstva a vedy Srbska.

dorozumievanie a neustále sa vyvíja. Aj keď v súčasnosti vyspelá technika nám umožňuje neustále mať kontakty s materskou krajinou, so slovenským jazykom, možnosť priameho kontaktu, predsa len vplyv srbčiny na vojvodinskú slovenčinu je silnejší a dominantnejší.

Kontrastívnym výskumom slovenského a srbského jazyka sa zaoberali jazykovedci už v bývalej Juhoslávii, najmä vo Vojvodine. Profesor Miroslav Dudok v štúdiu Kontrastivna istraživanja srpskog i slovačkog jezika (Dudok, 2010) píše o začiatkoch kontrastívnych výskumov vo Vojvodine. Ako uvádza, kontrastívny výskum slovenčiny a srbčiny ako kontaktových jazykov sa začal založením Inštitútu slovakistiky na Filozofickej fakulte v Novom Sade, keď v osemdesiatych rokoch minulého storočia sa vyučovali aj osobitné kurzy z kontrastívnej lingvistiky. Ďalším prínosom k rozvoju kontrastívnych výskumov bolo zavedením srbského (resp. srbochorvátskeho) jazyka ako osobitnej štúdiijnej skupiny na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. V tom období sa začalo pravidelne organizovať vedecké sympóziu Kontrastivna jezička istraživanja, ktoré sa pravidelne usporadúva každé štyri roky dodnes. Výsledkom každého sympózia je zborník prác od sedemdesiatych rokov až dodnes. Boli to podnety na kontrastívne výskumy a v tom období generácia slovakistov a srbistov sa začala permanentne zaoberať srbsko-slovenským kontrastívnym výskumom (E. Horák, M. Myjavcová, M. Týr, M. Dudok, A. Marićová, A. Makišová, J. Turčan, neskoršie Z. Týrová, J. Mlacek, J. Glovňa, J. Uhláriková). M. Dudok uvádza, že sa kontrastívny model vymenil modelom konfrontovania, čiže porovnávania a to práve preto, lebo sú tieto dva jazyky geneticky príbuzné (utvorené zo spoločného základu) a typologicky blízke a okrem toho sú v neustálom kontakte.

Od samotných začiatkov kontrastívnych výskumov vo vojvodinskom prostredí M. Dudok píše o troch výskumných smeroch:

1. konfrontovanie štruktúrnych vlastností a osobitostí slovenského a srbského jazyka (M. Týr, A. Marićová, A. Makišová)

2. zapájanie aj funkcionálnej zložky do konfrontačnej analýzy (E. Horák, M. Myjavcová, M. Dudok, J. Turčan)

3. osmotické spájanie deskriptívnych a explanatórnych postupov, t.j. kontrastívnej lingvistiky a pragmalingvistiky (M. Dudok, M. Myjavcová).

E. Horák vo svojich konfrontačných prácach píše o predložkovom systéme v slovenskom a v srbskom jazyku. M. Týr sa venoval problematike čísloviek v slovenskom a v srbskom jazyku. A. Makišová skúmala prídavné mená v slovenčine a v srbčine, na spomenutú tému v roku 2007. obhájila na Filozofickej fakulte v Novom Sade doktorskú dizertáciu. Slovesá na kontrastívnej úrovni skúmala profesorka A. Marićová a profesorka M. Myjavcová. Kontrastívnej lingvistiky a pragmalingvistiky sa venuje profesor M. Dudok. Okrem týchto oblastí slovakisti sa venujú aj iným otázkam tykajúcich sa slovenského a srbského jazyka. M. Týr skúmal cudzie slová v srbčine a v slovenčine, A. Makišová zložené prídavné mená, A. Marićová písala o neologizmoch v srbskom a slovenskom jazyku, M. Dudok skúmal sémantické systémy lexiky v srbskom a v slovenskom jazyku. Práce a

doterajšie výsledky kontrastívnych výskumov slovenského a srbského jazyka sú uverejnené v rôznych časopisoch, zborníkoch, monografiách, tak doma ako i v zahraničí.

V kontrastívnom, vlastne konfrontačnom výskume slovenského a srbského jazyka sa vyskytli aj otázky, ktoré prekonávajú systémové posudzovanie a zasahujú aj do problematiky jazykovej komunikácie. Týmto výskumom sa venovali: A. Makišová, M. Dudok, J. Mlacek, J. Uhláriková.

Výsledky, ktoré sa zistili konfrontačným výskumom týchto dvoch jazykov sú veľmi dôležité a prispievajú k praktickému použitiu v aplikovanej lingvistike.

O slovensko-srbskom bilingvizme najviac písala profesorka Mária Myjavcová. Takou priekopníckou publikáciou boli Jazykové poznámky, ktoré vyšli v roku 1966. Už tu profesorka Myjavcová píše o vplyve srbského jazyka na prejavy realizované po slovensky. Neskôršie uverejnila ďalšie monografie. V roku 2006 vyšla monografia State o našej slovenčine. Autorka zaradila 26 štúdií, v ktorých píše o slovenskom jazyku vo Vojvodine, o kontakte slovenského jazyka so srbským, slovenčina v literárnej tvorbe, o slovenčine na našich školách, o prekladoch zo srbského do slovenského jazyka, o prekladovom slovníku. Najhodnotnejšie a priam kapitálne diela pre vojvodinských Slovákov majú Slovenská jazyková čítanka a O slovensko-srbskom bilingvizme. Monografia Slovenská jazyková čítanka s podnázvom O slovenskom jazyku vo Vojvodine vyšla v roku 2009. Ako sama autorka v Predhovore píše, „kniha je určená všetkým tým členom nášho slovenského jazykového spoločenstva vo Vojvodine, ktorí majú slovenské jazykové povedomie a ktorí chcú o svojom jazyku vedieť aj trochu viac, než to potrebujú pri bežnom dorozumívaní.“ (Myjavcová, 2009, 7). V knihe sa autorka zamerala na odstraňovanie odklonov od spisovnej slovenčiny, čo je príznačné pre naše vojvodinské prostredie. Analyzovala prejavy z bežnej hovorenej slovenčiny, ale aj zo spisovných jazykových prejavov a posudzuje, analyzuje z hľadiska spisovnej slovenčiny. Autorka mala neustále na zreteli kontakt slovenčiny so srbčinou a na javy a vplyvy sa pozerala zo sociolingvistického hľadiska a pri každom nenáležitom použití lexikálnej jednotky poukazovala na náležité javy v spisovnej slovenčine. Autorka explicitne uvádza medzijazykové homonymá, kalky, prevzaté srbské slová, uvádza nenáležité slová a spojenia a náležité, slovenské slová a slovné spojenia. Kniha je napísaná tak, aby bola prístupná pre širšiu slovenskú vojvodinskú verejnosť a sme presvedčení, že splnila svoje poslanie a uplatnenie v praxi. V roku 2015 profesorka Myjavcová vydala ďalšiu monografiu. Zaradila do nej 14 štúdií. V porovnaní s predchádzajúcou monografiou koncipovaná je ako vedecká publikácia, kým predchádzajúca bola koncipovaná ako populárno-náučná publikácia. Ako sama autorka uvádza „určená je hlavne čitateľom, ktorí sú profesionálne upriamení na starostlivosť o budúcnosť slovenského jazyka v našom menšinovom spoločenstve“ (Myjavcová, 2015: 73). Predmetom výskumu sú lexikálne prvky, ale aj na úrovni syntaktickej.

Predmetom nášho výskumu sú písané a hovorené prejavy vojvodinských Slovákov. Žijeme v bilingválnom prostredí, na dorozumívanie okrem slovenčiny

používame aj srbčinu, ktorá ovplyvňuje naše vyjadrovanie. Pod vplyvom srbského jazyka použité lexémy často nadobúdajú inú podobu, nespisovnú a paralelne nastáva posun aj v sémantike. Slovenčina vo vojvodinskom prostredí sa dennodenne dostáva do kontaktu so srbčinou, čo značne vplýva na vyjadrovanie. Zvlášť je to výrazné u používateľov mladšej populácie, hlavne keď ide o súčasné trendy, nové pomenovania, ktoré sa veľmi často preberajú zo srbčiny. Kontakt vojvodinskej slovenčiny so srbčinou je prirodzený a nevyhnutný. Výsledkom takéhoto kontaktu je slovensko-srbský bilingvizmus. Vojvodinskí Slováci ovládajú oba jazykové systémy (slovenčinu a srbčinu) dostatočne pre každodenné dorozumievanie. Profesorka Myjavcová píše, že pre spisovnú slovenčinu vo Vojvodine platí tá istá spisovná norma a tie isté kodifikačné pravidlá ako v spisovnej slovenčine na Slovensku (Myjavcová, 2006) aj keď často niektorí jazykovedci na Slovensku hovoria, že je to iná slovenčina. K takémuto tvrdeniu sa v žiadnom prípade neprikláňame, je to spisovná slovenčina, ktorá je organickou súčasťou spisovnej slovenčiny na Slovensku, len je to jazyk, ktorý žije a uplatňuje sa v iných podmienkach, v kontakte so srbčinou. V každom ohľade a za každých podmienok opierame sa o kodifikačné príručky, ktoré platia na Slovensku. „Bilingvista totiž pri spomínanej komunikácii nie je schopný spoľahlivo rozhraničiť svoje dva jazyky, takže sa v podstate stáva sprostredkovateľom prenášania prvkov srbského jazyka do svojho materinského jazyka” (Myjavcová, 2015: 11). V takýchto situáciách do prejavu každého hovoriaceho sa dostávajú rozličné srbské slová, niekedy sú to slová prispôbené zákonitostiam slovenského jazyka, kalky, a na ten spôsob sa narúša spisovná podoba jazyka. Môžeme konštatovať, že vplyvy tohto druhu sú častejšie v hovorenej podobe slovenčiny než v písanej podobe, lebo hovorená podoba vzniká spontánne, pričom subjektívne činitele majú silnejší vplyv. Hovoriaci, používateľ jazyka, dokonca nemá možnosť nahliadnuť do ktorejkoľvek príručky, aby si tak overil, či dané slovo správne alebo nesprávne použil v danej situácii. Srbský jazyk má u nás povahu dominantného jazyka. Myslíme tu najmä na prostriedky hromadného informovania tlač, rozhlas, televíziu, pričom príslušníci slovenského jazykového spoločenstva sú vo väčšine pasívnymi účastníkmi. Pre nich srbský, kontaktný jazyk nie je žiadnou záťažou, ale môžeme povedať, že aj to ovplyvňuje ich jazyk, keďže dennodenne sa k nim dostávajú informácie po srbsky. Vojvodinskí Slováci tak priamo prepínajú z jedného jazyka na druhý. Treba pripomenúť, že národnostné menšiny v Srbskej republike majú právo používať svoj jazyk a písmo v oblasti vzdelávania, v prostriedkoch verejného informovania, v administratívno-právnej oblasti, v oblasti náboženstva a pod. Všetky spomenuté oblasti sú regulované rôznymi právnymi predpismi. Ústavou Srbskej republiky je regulované, že úradným jazykom je srbčina, písmo cyrilika. Zákomom sa upravuje úradné používanie iných jazykov. Príslušníci národnostných menšín majú právo používať vlastný jazyk a písmo, a to najmä v tých oblastiach, kde tvoria väčšinu. V takých oblastiach sa uplatňuje právo na vyučovanie v svojom rodnom jazyku, právo používať jazyk menšiny v úradnom styku v miestnych orgánoch samosprávy a právo na používanie materinského jazyka aj v iných sférach verejného života. Preto je žiaduce, aby vo svojom vyjadrovaní, najmä keď ide o verejné prejavy,

každý používateľ jazyka dodržiaval normy spisovnej slovenčiny a tak vplyv srbského jazyka bude minimálny.

Lexémy a spojenia, ktoré sme zaznamenali zaradili sme ku kalkom. Kalky vznikajú pri kontakte s iným jazykom, keď sú používatelia jazyka dlhšie vystavení vplyvu iného jazyka. V takých podmienkach používania jazyka väčšinový jazyk, v našom prípade srbský jazyk, vplýva na jazyk, vyjadrovanie príslušníkov menšinového jazykového spoločenstva, konkrétne vojvodinských Slovákov. Tak potom slová, konštrukcie, z dominantného jazyka sa prenášajú do menšinového jazyka. Ďalej prevzaté prvky sa prispôsobujú, adaptujú v prebranom, konkrétne menšinovom, slovenskom jazyku. Prebrané prvky v jazyku sa adaptujú prevažne na fonetickej a morfolologickej rovine. Ide o kopírovanie štruktúry srbského slova. Zvyčajne k srbskému slovu, t.j. časti slova dosadí sa slovenská predpona, prípona alebo koreň. V niektorých prípadoch srbské slovo nadobudne dĺžku, resp. mäkkosť. Alebo často aj viacslovné pomenovania sa nahrádzajú slovenskými slovami. O kalkoch písala M. Myjavcová v najnovšej monografii. „Prvky z dominantného jazyka sa prenášajú do jazyka minoritného spoločenstva. Tento vzťah sa v teórii bilingvizmu označuje ako vzťah medzi dávajúcim jazykom (LD) a jazykom prijímajúcim (LP). Keď jazykový prvok X prešiel z jazyka LD do jazyka LP, v teórii bilingvizmu sa to označuje termínom interferencia“ (Myjavcová, 2015: 84). Môžeme povedať, že kalky sú štruktúrnymi kópiami srbskej lexémy. Zo srbského jazyka sa preberá štruktúrna schéma modelu, pričom sa na miesto jeho jednotlivých častí dosádzajú zodpovedajúce jednotky prijímajúceho, slovenského jazyka. Podľa tohto modelu vznikajú, utvárajú sa iba zdanlivo slovenské slová, ale aj také slová, ktoré sú svojím hláskovým zložením navonok slovenské, ale ich sémantický obsah sa nezhoduje s obsahom príslušného slovenského slova. Uvedieme príklady, ktoré sme zaznamenali.

Veľmi často u našich žiakov, študentov počujeme spojenie seminárnu prácu pridáme, dokedy máme pridať seminárnu prácu, dokonca už aj u študentov, ktorí končia štúdiá pridať diplomovú prácu a podobne. Lexéma pridať do vyjadrovania vojvodinských Slovákov sa dostala pod vplyvom srbčiny, ide o kalk, doslovný preklad zo srbčiny predati seminarski rad, predati diplomatski rad. K srbskému slovesu hovoriaci dosadil slovenskú predponu pri-. V tomto kontexte treba upozorniť a uviesť, že sloveso pridať a zvratná podoba pridať sa, sa vyskytuje aj v spisovnej slovenčine, ale význam slovesa je celkom odlišný a nepoužívame v spojení pridať seminárnu prácu. Keď ide o nezvratnú podobu sloveso pridať podľa Krátkeho slovníka slovenského jazyka má dva významy (KSSJ: 349): 1. dodať k pôvodnému stavu, množstvu pridať do polievky soľ a pod. A druhý význam zväčšiť, zvýšiť, rozmnožiť pridať plyn a zvratné sloveso pridať sa vo význame pripojiť sa alebo stať sa prívržencom niekoho, napr. pridať sa k návrhu. Ani jeden z uvedených významov nemôžeme použiť v uvedenom kontexte. Ak použijeme v spomenutom kontexte sloveso pridať, sémantika sa mení. V uvedenej vete sa žiada použiť sloveso odovzdať: odovzdať seminárnu prácu, diplomovú prácu a pod.

V spojení prepustila som povedať nastal posun vo význame slovesa prepustiť. Lebo, sloveso je použité pod vplyvom srbského jazyka, propustiti. Aj v spisovnej slovenčine sa vyskytuje sloveso prepustiť, ale s odlišným významom ako v srbčine. Hovoriaci chcel povedať, že niečo vynechal, zabudol povedať. V spisovnej slovenčine sloveso prepustiť má šesť významov (KSSJ: 342): pustiť na slobodu, zbaviť povinností, dovoliť odísť, umožniť preniknutie niečoho, povoliť realizáciu a zriecť sa v niečí prospech. Ani jeden význam nie je adekvátny s naším hore uvedeným dokladom. Ako aj v predchádzajúcom doklade ku srbskému slovesu je pridaná slovenská predpona pre-. Správne spojenie znie: zabudla som povedať.

Kalkovaním často vzniká slovo, ktoré v slovenčine nie je známe, ale i slovo, ktoré je formálne slovenské, ale má iný význam, než je význam kalkovaného srbského slova a daný význam sa v slovenčine vyjadruje iným slovom.

K tejto skupine slov zaradíme aj spojenie: nemáme tlačiarňičku vo farbe. Ide o doslovný preklad srbského spojenia: štampač u boji. Keďže vo väčšine prípadov srbskú predložku u prekladáme do slovenčiny v, resp. vokalizovanú podobu vo keď si to spojenie slov vyžaduje, tak aj spojenie u boji podávateľ informácie preložil vo farbe. V spisovnej slovenčine sa vlastnosť podstatného mena vyjadrujeme prídavným menom, na syntaktickej rovine ide o prívlastok. A pozícia zhodného prívlastku je pred podstatným menom. Tak uvedené spojenie v spisovnej slovenčine znie farebná tlačiareň, podobne ako makový koláč, čokoládová torta, novosadský autobus a pod. Ešte k tomuto spojeniu treba pripomenúť, že nepoužívame deminutívne podstatné meno tlačiarňička, ale tlačiareň, aj keď pomenúvame malý prístroj, na rozdiel od veľkých tlačiarenských strojov.

Vo vete: Na účely konferencie sme odvojili peniaze. srbské sloveso odvojiť je začlenené do slovenského kontextu. Spomenuté sloveso sa často vyskytuje v prejavoch realizovaných po slovensky. Rovnako ako aj v predchádzajúcich dokladoch srbské sloveso odvojiť je zakomponované do slovenského kontextu. Sloveso sa adaptovalo na fonetickej a morfolologickej rovine. K srbskému slovesu hovoriaci použil slovenskú predponu od- a rovnako tak vo výslovnosti nastalo zmäkčovanie odvojiť. Ide o nenáležité spojenie a namiesto slovesa odvojiť treba vo vete použiť sloveso vyčleniť.

On mieňa učiteľku, ktorá je na materskej dovolenke. Sloveso mieňať je prebrané zo srbského jazyka, v slovnej zásobe spisovnej slovenčiny sa nevyskytuje. Ide o kalk. Bežne v prejavoch vojvodinských Slovákov sa veľmi často vyskytuje, aj u mladšej, aj u staršej generácie. V srbčine máme sloveso menjati, ktoré má 6 významov a v prejavoch vojvodinských Slovákov sa adaptovalo na fonetickej rovine. Ekvivalentné slovenské slovo v spomenutej konštrukcii bude: zastupovať – nahradit' v práci, v činnosti: zastupuje učiteľku, ktorá je na materskej dovolenke.

Vo vete Svesňi sme, že vo vyjadrovaní používame nárečie; lexéma svesňi je kalk srbskej lexémy svestan. Prispôsobovanie nastalo na fonetickej rovine zmäkčovanie a dĺženie samohlásky. Spomenuté prídavné meno sa nevyskytuje v spisovnej slovenčine a mali by sme ho vystriedať spisovnou podobou: vedomí

sme, uvedomujeme si, že vo vyjadrovaní používame nárečie.

Pod vplyvom srbského jazyka je použité aj podstatné meno chala: športová chala je vybavená. Podávateľ informácie (hovoriaci po slovensky) v slovenskom kontexte použil srbskú lexému. Existuje aj v slovenčine podobné podstatné meno, len namiesto fonémy ch sa používa fonéma h: hala, športová hala.

Ďalej sme si všimli, že pre príslušníčku slovenského národa na našich priestoroch veľmi často sa používa lexéma Slováčka. Tvorenie môžeme porovnať s tvorením prechýlených podôb z mužských podstatných mien, ktoré sa končia na spoluhlásku -k: jedinák, prvák, žiak. Prechýlená podoba z uvedených podstatných mien bude jedináčka, prváčka, žiačka a podľa analógie aj tvar Slováčka. Tvar Slováčka nenájdeme ani v jednom slovníku slovenského jazyka, spisovný tvar je Slovenka rovnako ako aj Srbka, Nemka, Čiernohorka a pod.

K jazykovým kalkom zaraďujeme aj združené pomenovanie doktorská dizertácia. Po nahliadnutí do najnovšieho Slovníka súčasného slovenského jazyka ag (s. 662) pri hesle dizertácia sa uvádza dizertačná práca, vedecká rozprava, ktorej písomné vypracovanie a obhájenie je podmienkou dosiahnutia vedeckej al. vedecko-akademickej hodnosti. Keď ide o elektronické zdroje <http://www.fns.uniba.sk> a <http://www.prf.umb.sk/studium/doktorandske-studium> uvádza sa len spojenie dizertačná práca: témy dizertačných prác, štúdium sa končí obhajobou dizertačnej práce. združené pomenovanie doktorská dizertácia je doslovným prekladom srbského spojenia doktorska disertacija (Klajn–Šipka, 2007: 365).

V školskej praxi, najmä na prvom stupni vzdelávania je zaužívané združené pomenovanie tzv. opisné známkovanie. Ide o známkovanie, keď namiesto číslice, učiteľ oznamuje slovne: výborný, chválibušný, dobrý a pod. Aj v uvedenom kontexte združené pomenovanie opisné známkovanie je doslovne preložené srbské spojenie opisno ocenjivanje. Keďže známkovanie sa nevyjadruje číselne, ale slovne, slovenský ekvivalent združeného pomenovania bude slovné známkovanie, resp. hodnotenie.

Prednedávnom v televízii sme počuli túto vetu: Hnojivá možno zabezpečiť za hotovinu. Podávateľ informácie chcel povedať, že za hnojivá možno zaplatiť v hotovosti. Konkrétne, srbská lexéma je doslovne preložená do slovenčiny a uplatnené je aj pravidlo, že srbskej hláske g v slovenčine vo väčšine je ekvivalentná hláska h, tak gotovina → hotovina. Adaptovaná lexéma v slovnej zásobe slovenčiny sa nevyskytuje, vyskytuje sa prídavné meno hotovostný, keď platíme v hotovosti.

Lexémy, ktoré sme hore uviedli, sa v slovenských vetách adaptovali, prispôbili systému slovenského jazyka. Adaptovali sa prevažne na fonetickej a morfolologickej rovine. Keďže v konkrétnom prípade ide o kontakt dvoch blízko príbuzných jazykov, ich fonetický a morfológický systém sa nie veľmi líšia, takže adaptácia srbských slov ako na fonetickej, tak aj na morfológickej rovine prebieha každodenne.

V našej vojvodinskej slovenčine sú aj také slová, ktoré sú aj v spisovnej slovenčine na Slovensku, ale sa používajú na označenie inej realie alebo

v inom kontexte ako u nás. Profesorka Myjavcová v tomto kontexte píše o medzijazykových homonymách. Sú to slová, ktoré v slovenčine a v srbčine znejú úplne alebo približne rovnako, no ktorých významy nie sú v úplnosti rovnaké v oboch jazykoch. „Medzijazyková homonymia je jav, ktorý vnímame pri konfrontácii slovnej zásoby dvoch alebo viacerých jazykov. Za medzijazykové homonymá sa považujú slová, ktoré v dvoch či viacerých jazykoch majú zhodnú akustickú alebo grafickú, resp. akustickú i grafickú podobu a rozdielny význam“. (Myjavcová, 2015: 102) Všimli sme si lexému vychovávateľka. V srbčine sa bežne používa vaspitačica, dokonca v Rečniku srpskog jezika (Novi Sad, 2007: 131) sú zaradené párne lexémy vaspitač–vaspitačica. V slovenčine je frekventovaná lexéma vychovávateľka, utvorená podľa srbského modelu, lebo spomenuté povolanie si najčastejšie volili a volia osoby ženského pohlavia. V súvislosti s feminatívom vychovávateľka treba doložiť, že pre spomenuté povolanie na Slovensku sa bežne používa spojenie učiteľka materskej školy. Vychovávateľia sú skôr zastúpení v domovoch (žiacky domov, domov mládeže a pod.). Podobne aj keď ide o pomenovanie obec v inom kontexte sa používa u nás, vo Vojvodine, a v inom kontexte na Slovensku. Sú aj také pomenovania, ktoré boli vo vojvodinskej slovenčine utvorené, lebo si to vyžiadalo naše spoločensko-politické zriadenie: obecné zhromaždenie, autonómna pokrajina, miestne spoločenstvo a pod.

Naši žiaci na základných školách (a nielen žiaci) používajú spojenie žiacka knižočka. O čo tu ide? V konkrétnom spojení ide o doslovný preklad zo srbčiny: *đačka knjižica*. V slovenčine zdobnené podstatné meno ku slovu kniha je knižka. Náležité spojenie bude žiacka knižka. Zdobnené podstatné meno knižočka je označené v KSSJ ako expresívne. Do skupiny medzijazykových homonym zaradíme aj združené pomenovanie predškolská ustanovizeň. Treba pripomenúť, že na Slovensku na označenie ustanovizne, ktorú navštevujú deti vo veku jeden až šesť rokov, sa používa pomenovanie materská škola. U nás, vo vojvodinskom prostredí, na označenie rovnakej inštitúcie sa bežne používa spojenie predškolská ustanovizeň. Uvedené pomenovanie zvykneme veľmi často vystriedať aj lexémou škôlka. V KSSJ lexéma škôlka je označená ako hovorové slovo. Ak si všimneme správy zverejnené v elektronickej forme, aj tam sa môžeme presvedčiť o uvedenom tvrdení. Všetky správy zo Slovenska uvádzajú spojenie materská škola, kým v správach z Vojvodiny je zastúpené spojenie predškolská ustanovizeň. Môžeme to vyvodiť na základe srbského jazyka predškolska ustanova → predškolská ustanovizeň. Rozdiel v používaní pomenovaní na relácii Slovensko – Vojvodina zaznamenali sme aj keď ide o preukaz každého jednotlivca hociktorého štátu. Na Slovensku sa používa spojenie občiansky preukaz, kým u nás, vo vojvodinskej slovenčine, je zaužívané spojenie osobný preukaz. Svojho času aj osobné preukazy boli dvojjazykové, možno spomenutá prax bude znovu aktuálna, na titulnej strane preukazu po slovensky bolo napísané: osobný preukaz namiesto náležitého občiansky preukaz. Uvedieme ešte jednu lexému, ktorú sme zaznamenali v novosadskom rozhlase, ktorý vysiela po slovensky, ale aj v týždenníku Hlas ľudu (č.11: 15): stretnutie vidieckych žien. To, čo bolo pre

nás takou zvláštnosťou, je prídavné meno vidieckych. Nemôžeme povedať, že lexéma nie je použitá v duchu slovenčiny, ba naopak, ide o adekvátnu lexému, len to čo bolo pre nás nezvyčajné, že v našom prostredí sa bežne nepoužíva podstatné meno vidiek, zaužívané je dedina. Ide o to, že k našim reáliám zvykneme používať naše pomenovania, aby sme naplno vystihli náš spôsob života.

K medzijazykovým homonymám zaradujeme aj spojenie stručný časopis. Združené pomenovanie rovnako zneje aj v srbčine stručni časopis, ale nie je ekvivalentom slova. Ide o vedomosti z nejakého odboru, časopis môže byť z literárneho odboru, počítačového, ekonomiky a pod. Ak použijeme v slovenčine prídavné meno stručný, už to nebude ekvivaletný význam, ale obsahujúci podstatu veci, krátky zhustený. Ekvivalentné slovo srbskej lexéme stručni v slovenčine bude odborný: odborný časopis.

Keďže máme možnosť sledovať televíziu Markíza, prednedávnom sme si všimli aj rozdiely, keď ide o používanie predložky v a na: v Kosove a na Kosove. V slovenskom vysielaní sme zaznamenali spojenie Ty si v Kosove nebola, kým vo vojvodinskej slovenčine sa bežne používa predložka na: na Kosove, rovnako, ako aj v srbčine. O zastúpení predložiek v a na písal Ján Horecký v Kultúre slova (1998). Ide hlavne o zastúpenie nižšia poloha, vyššia poloha, aj z hľadiska terénu, či je niečo južne alebo severne. Ak sa niečo deje vnútri, ak ide o uzavretý priestor, umiestnenie v tom priestore sa vyjadruje predložkou v (v Turci, v Gemi, v Šariši). Vo vojvodinskom prostredí sa bežne používa v tomto kontexte predložka na. Uvedieme príklady, ktoré nám potvrdzujú, že sa vo vojvodinskom prostredí používa predložka na: Situácia so záplavami na Kosove nie je alarmujúca, prebrané 8.1.2016, s <http://www.rtv.rs>; Lajčák o voľbách na Kosove, prebrané 15.11.2013, s <http://www.rtv.rs>; Inštitúcie na Kosove v spolupráci s medzinárodnými organizáciami by sa mali poučiť zo situácie v prvom kole lokálnych volieb na Kosove, prebrané 15.11.2013, s <http://www.rtv.rs>. Pokúsime sa odpovedať na otázku: Ktorá predložka je náležitá, v alebo na? Používajú možno vojvodinskí Slováci predložku na pod vplyvom srbčiny? Na základe lokalizácie vnútri niečoho je použitá predložka v vo vete: V Kosove si nebola. Vyjadruje miesto, vnútri toho štátneho útvaru sa niečo deje. Uvedieme aj ďalšie príklady, ktoré sú prístupné v elektronických médiách (sú to doklady z médií zo Slovenska). Ľudia sa v Kosove neusmieávajú. Kontrast kosovských ciest vyhrocujú obrnené vozidlá Eulex (špeciálna misia EÚ v Kosove) a KFOR, prebrané 13.01.2014, s <http://www.hiking.sk>; Srbsko chce usporiadať voľby v Kosove. Rusi poslali pre Srbov v Kosove pomoc; prebrané 2.04.2008, s <http://www.spravy.pravda.sk>. Z dokladov vyplýva, že na Slovensku sa používa predložka v a vo vojvodinskom prostredí príslušníci slovenského jazykového spoločenstva používajú predložku na s podstatným menom Kosovo v lokáli na označenie miesta. Rovnako tak použijeme predložku v aj vo vetách: V Srbsku žijú Slováci. Nespomeniem si, kedy som bola poslednýkrát v Chorvátsku. Minulý rok som bola v Sarajeve. Vo Vojvodine je úrodná pôda. V Novom Sade žijú Slováci. Uviedli sme doklady, v ktorých je použitá predložka v v spojení s názvami krajín, územných celkov, miest. Teda, aj vo vete: Ty si

v Kosove nebola, ide o rovnaké vyjadrenie. Teraz si tu môžeme položiť otázku, prečo potom používame predložku na napr. vo vete: Minulý týždeň som bola na Slovensku. Tu rovnako tak ide o krajinu, v ktorej som bola. V konkrétnej vete nepoužijeme predložku v. Horecký v štúdiu Konkurencia predložiek v a na píše, že keď ide o používanie predložiek na a v dôležitý je aj vzťah centrum – periféria, či sa niečo nachádza vyššie alebo nižšie, severne alebo južne, napr. na Starej Turej, na Myjave, na Orave, na Kysuciach, na Záhorí, ale oproti tomu bude v Turci, v Gemeri, v Honte. Ak si bližšie pozrieme mapu Slovenska, hneď nám uvedená konštatácia bude jasnejšia. Oblasti Slovenska, ktoré sú geograficky uložené severnejšie, pri označovaní lokality použijeme predložku na: na Spiši, na Myjave, na Kysuciach, na Záhorí a pod. A oblasti, ktoré sú teritoriálne umiestnené južnejšie, na označenie a vyjadrenie miesta budeme používať predložkou v: v Gemeri, v Honte, v Novohrade, v Podunajsku a pod. Podľa uvedeného výkladu vyplýva aj naša odpoveď na otázku: máme použiť spojenie v Kosove alebo na Kosove? Z hľadiska Slovákov žijúcich na Slovensku predložka v je náležite použitá. Ide o označenie miesta, pád lokál a z hľadiska teritoriálneho ide o územie, ktoré sa vyskytuje južnejšie, teda predložka v. Rovnako použijeme predložku v aj keď ide o spojenia v Macedónsku, v Grécku a pod. Keď ide o používanie predložky na u vojvodinských Slovákov, tu môžeme konštatovať, že ide o interferenciu (Ty si na Kosove nebola). Lebo podľa hore uvedeného, ide o označenie miesta, ktoré sa nachádza južne, teda správne bude predložka v: v Kosove. Dokonca aj keď ide o vyjadrenie miesta na osi sever – juh, aj keď ide o vojvodinského používateľa, žiada sa predložka v: ide o umiestnenie v južnej časti, v Kosove.

Ktorú predložku používať, keď ide o vyjadrenie miesta, lokalizovanie miesta a pohoria. Poznáme z praxe spojenia: bola som v Tatrách, v Alpách, ale ktorú predložku použijeme v spojení: bola som na Zlatibore, na Kopaoniku alebo v Zlatibore, v Kopaoniku? Z praxe bežne nám je známe, že vojvodinskí Slováci v tomto kontexte používajú predložku na. Rovnako tak ako čo sú Alpy a Tatry, aj Zlatibor, Kopaonik pomenúvajú pohoria. Môžeme si položiť otázku, máme používať bola som v Zlatibore, v Kopaoniku? Uvedieme niekoľko dokladov z elektronických médií zo Slovenska: má kontakty v Srbsku na trénerov, ktorí robia kemp v Zlatibore; Kemp v Zlatibore privítal po roku opäť hráčov Karlovky; prebrané 31.08.2015, s <http://www.mbkkarlovka.sk>; ..., „hry priateľstva“ v Zlatibore, Srbsku. (www.consulatme.sk) a doklady z elektronických médií zo Srbska: Naša organizácia sa zúčastnila na Zlatibore podpísania dohôd... prebrané 20.11.2010, s <http://www.aerd.org.rs/sk/zlatibor.html>. Na Zlatibore veda a prax spoločne; prebrané 1.02.2016, s <http://www.hl.rs>. Možno konštatovať, že predložka na vo vojvodinskom prostredí sa používa pod vplyvom srbského jazyka. Keď ide o Fruškú horu, tak tu bežne používame spojenie: bola som vo Fruškej hore.

Interferencia a interferenčné javy vo vojvodinskom prostredí v smere srbčina – slovenčina prebiehajú dennodenne. Používatelia slovenského jazyka musia sami pociťovať potrebu starať sa o jazyk a kultivovať ho a aktívne zveľaďovať svoj materinský jazyk. Veľmi dôležitú úlohu v tom smere majú predovšetkým

rodičia, ktorí svoje dieťa učia prvým slovám. Nie menej dôležitá v zachovávaní a zveľaďovaní materinského jazyka je aj úloha učiteľov. Na zachovanie a udržanie slovenského jazyka v bilingválnom prostredí dôležité je už od začiatkov výchovy, od materskej školy, deťom vštepovať lásku k spisovnému jazyku. Ale vždy musíme mať na zreteli, aký je ten náš prejav, to naše vyjadrovanie. Každý jednotlivec musí prihliadať, aby vo svojom vyjadrovaní nepoužíval srbské alebo „zdanlivo slovenské slová“, lebo dieťa si veľmi všíma a vpija každé slovo svojej učiteľky. A potom samozrejme pokračovať na úrovni základnej školy. Ani v učebniciach slovenského jazyka by nemali chýbať poučenia a poučky týkajúce sa interferencie. Na taký spôsob žiaci získajú dobré základy zo slovenského jazyka. Priam je žiaduce, aby každý jednotlivec sa neustále zdokonaľoval, aj keď už nie sme školopovinní, mali by sme mať pozitívny vzťah ku svojmu materinskému jazyku. Každý hovoriaci by sa mal usilovať, aby svoj jazykový prejav pozdvihol na vyššiu úroveň. Neustále sa zdokonaľovať a nebyť ľahostajným. Mienime, že je veľmi dôležité aby každý príslušník slovenského jazykového spoločenstva mal pozitívny vzťah k slovenčine a vtedy nebude mať ľahostajný postoj ku svojmu jazyku, ale bude sa snažiť, aby úroveň jeho prejavov bola na čoraz vyššej úrovni. Samozrejme, aj jazyková politika štátu musí byť pozitívna k nášmu materinskému jazyku. Rovnako tak veľmi dôležité sú aj bezprostredné, priame kontakty so Slováckmi z materskej krajiny. V súčasnosti sa to dá dobre a kvalitne zrealizovať, máme možnosť sledovať vysielania Slovenskej televízie. Na ten spôsob môžeme si všimnúť lexémy a slovnú zásobu zo Slovenska a porovnať s jazykom v enkláve.

Ana Makišova

LINGUISTIC INTERFERENCE IN SLOVAK LANGUAGE IN VOJVODINA

The object of our research are both written and spoken statements of Slovaks in Vojvodina. The Slovak language in Vojvodina is in constant contact with the Serbian language which has a significant influence on the style of expression of participants in communication. The influence of the Serbian language is particularly evident with the younger population when it comes to using new titles and expressions, which they take from the Serbian language. The contact of Slovak and Serbian is natural and inevitable. Slovaks from Vojvodina have good command of both languages (Slovak and Serbian) in everyday communication.

We live in a bilingual environment, therefore, besides Slovak, we also use the Serbian language which greatly influences our expression. Professor Marija Mijavec is the one who has researched this area the most. She has published several monographs regarding this particular area.

One group of Slovak words which have been taken from Serbian has been put into group of loan translation words (*pridať – odovzdať; Slováčka – Slovenka; prepustiť – zabudnúť; tlačiarňička vo farbe – farebná tlačiarňička*). Other group of words are interlinguistic homonyms. These are the words that have the same form in both languages but their meaning, semantics, is not equivalent in the languages in question (*vychovávateľka,*

predškolská uztanovizeň, osobný preukaz).

Key words: Slovak language, Serbian language, bilingualism, loan translation, interlinguistic homonyms, semantics.

INTERFERENCIJA NA LEKSIČKOM NIVOU U SLOVAČKOM JEZIKU U VOJVODINI

Predmet našeg istraživanja su iskazi vojvođanskih Slovaka (pisani i usmeni). Slovački jezik u vojvođanskoj sredini je u stalnom kontaktu sa srpskim jezikom, što znatno utiče na izražavanje učesnika komunikacije. Uticaj srpskog jezika posebno dolazi do izražaja kod mlađe populacije, kod upotrebe novijih naziva i pojmova, koje preuzimaju iz srpskog jezika. Kontakt slovačkog jezika sa srpskim je prirodan i neizbežan. Vojvođanski Slovaci prilikom komunikacije dobro vladaju i služe se oba jezika (slovačkim i srpskim) u svakodnevnoj komunikaciji.

Živimo u bilingvalnoj sredini, prilikom sporazumevanja osim slovačkog jezika služimo se i srpskim jezikom, koji znatno utiče na naše izražavanje. Ovu oblast najviše je istraživala profesorica Marija Mijavec. Izdala je više monografija iz ove oblasti.

U našem istraživanju jednu grupu preuzetih reči iz srpskog jezika u slovački svrstali smo u grupu kalkova (*pridať – odovzdat'*; *Slováčka – Slovenka*; *prepustiť – zabudnúť*; *tlačiarňička vo farbe – farebná tlačiarňička* i sl.) Drugu grupu reči čine međujezički homonimi. To su reči, koje imaju istu formu u oba jezika ali značenje, semantika nije ekvivalentna u oba posmatrana jezika (*vychovávateľka, predškolská uztanovizeň, osobný preukaz*).

Ključne reči: slovački jezik, srpski jezik, bilingvizam, kalk, međujezički homonimi, semantika.

LITERAÚRA

- Dudok, M. (2010). Kontrastivna istraživanja srpskog i slovačkog jezika. *Kontrastivna proučavanja srpskog jezika: pravci i rezultati*. 107–121. *Hlas ľudu*, r. 73, č. 11, 12.3.2016.
- Horecký, J. (1998). Konkurencia predložiek v a na. *Kultúra slova*, 32. 193–197.
- Klajn, I., Šipka, M. (2007). *Veliki rečnik stranih reči i izraza*. Novi Sad: Prometej.
- Krátky slovník slovenského jazyka* (1987). Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
- Myjavcová, M. (2006). *State o našej slovenčine*. Báčsky Petrovec: Kultúra.
- Myjavcová, M. (2015). *O slovensko–srbskom bilingvizme vo Vojvodine*. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum.
- Rečnik srpskoga jezika* (2007). Novi Sad: Matica srpska.
- Slovník súčasného slovenského jazyka ag* (2006). Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.

ZDROJ:

<http://www.fns.uniba.sk>

<http://www.prf.umb.sk/studium/doktorandske-studium>

<http://www.rtv.rs> 8.1.2016

<http://www.rtv.rs> 15.11.2013

<http://www.hiking.sk> 13.01.2014

<http://www.spravy.pravda.sk> 2.04.2008

<http://www.mbkkarlovka.sk> 31.08.2015

<http://www.aerd.org.rs/sk/zlatibor.html> 20.11.2010

<http://www.hl.rs> 1.02.2016

